

з допомогою комп'ютерної техніки, так званих «кишенькових» персональних комп'ютерів. що відкриває перед слідчим можливість їх оперативного використання у «польових умовах»; особливу цінність програми мають для молодих, малодосвідчених слідчих, які не володіють достатньо високим рівнем знань емпіричного походження, які б дозволи їм оперативну та у вірному напрямку організовувати слідчу (розшукову) дію, виявляти, досліджувати та оцінювати під час її провадження криміналістично-релевантну інформацію про обставини злочину. Проблема відсутності досвіду слідчий може вирішити саме за допомогою відповідних програм, саме вони дозволяють слідчому максимально ефективно організувати проведення конкретної слідчої (розшукової) дії.

Наостанок слід зазначити, що програми можуть активно використовуватись при вирішенні типових завдань, що виникають й в інших сферах правозастосовної діяльності органів Національної поліції України. Наприклад, щодо належного провадження у справах про адміністративні правопорушення в цілому, або ж проведенні заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення чи превентивних (примусових) поліцейських заходів. Вказане зумовлене тим, що під час адміністративної діяльності органів національної поліції також виникають типові ситуації, відповідні їм типові тактичні завдання, що викликає необхідність застосування оптимального алгоритму їх вирішення.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-17 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.03.2019).
2. Сергеев Л. А. Планирование расследования. М. : Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1975. 115 с.
3. Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с.

Одержано 02.04.2019

УДК 340.12

Юрій Анатолійович ХОЛОД,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1264-7656>;*

Йозеф ЗАТЬКО,

*доктор юридичних наук, професор,
ректор Європейського інституту
післядипломної освіти (Словацька Республіка)*

ПАРАДИГМИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД

Правова держава – як певна теорія та відповідна практика організації політичної влади та забезпечення прав і свобод людини – є одним із суттєвих досягнень цивілізації. Зародки теорії правової держави у формі гуманістичної ідеї, як вимога відновити принцип демократизму, встановити та забезпечити свободу людей (розуміється лише для представників панівного, рабовласницького класу), керуватися правом та законом зустрічаються вже у мислителів стародавньої Греції, Риму, Китаю, Індії. Так, окремі ідеї, що виражають смисл правової держави, містяться у працях Платона («Держава», «Політика», «Софіст»), Аристотеля («Політика», «Етика»), Цицерона («Діалоги»).

Політико-правові ідеї та інститути Стародавньої Греції та Риму, античний досвід демократії, республіканізму та правопорядку справили значний вплив на формування численних теоретичних уявлень, а потім й практики правової держави.

Важливою, хоча деякою мірою і проміжною, віхою між античністю та Новим часом у розвитку державознавчих та правознавчих ідей, стала християнська історіософська концепція Нового Заповіту. Принциповим її досягненням став постулат упокорення державі не через страх, а за внутрішнім переконанням. Йдеться, насамперед, про державу, влада якої дотримується

християнських чеснот справедливості, є провідником волі Божої, а не свавілля чи тиранії гріховної людини.

В історичному ракурсі виникнення формули «правової держави» пов'язано з гуманістичними ідеями епохи Відродження, розквітом школи природного права, котра виступила поборницею закріплення у законі гуманних, загальнолюдських цінностей. В умовах нічим не обмеженого абсолютизму королівської влади, свавілля бюрократичної адміністрації та поліції, всесилля феодально-монархічної державності народжуваний клас буржуазії та представники її інтересів виступали за обмеження правом, законом цього всевладдя. Ліберально-гуманістичний характер вимог введення режиму «правової держави» визначався перш за все тим, що під захист права від свавілля влади брався індивід. Мова йшла про встановлення законом межі втручання державної влади у приватну сферу, з одного боку, та про надання індивіду статусу громадянина, суб'єкта права, з іншої.

Біля витоків нових державознавчих ідей стояли такі різні, але неординарні постаті як Н. Мак'явелі та Ж. Боден. У своїх працях вони обстоювали постулат рівності людей перед законом, що сприймалося як виклик середньовічній феодальній традиції, побудованій на жорсткій ієрархічній системі. Подальший розвиток концепції правової держави пов'язаний з іменами цілою плеяди видатних мислителів та прогресивних діячів: Г. Гроція, Б. Спінози, Т. Гоббса, Д. Локка, Ш. – Л. Монтеск'є, Д. Дидро, П. Гольбаха, Т. Джеферсона.

Значні особливості мав генезис німецької доктрини «правової держави», яка на межі XVIII – XIX ст. спиралася на достаньо розповсюджені ідеї школи природного права та формулювалася, перш за все, як ідея пов'язаності держави правом, його основними, моральними засадами. Ідея «правової держави» була започаткована працями І. Канта та Г. В. Ф. Гегеля; її спеціальні юридико-правові розробки є у Альтузія, Пуффендорфа, Вольфа.

Засновник німецької класичної філософії І. Кант заклав підвалини сучасної концепції «правової держави» (хоча у Канта відсутній цей термін, але ідея правової держави виходить із всієї його концепції про право та державу). На думку філософа, справжнє призначення права полягає у надійному гарантуванні для людської моральності того соціального простору, у якому вона могла б нормально себе виявити, де могли б безперешкодно реалізуватися свобода і громадянська рівність індивідуумів. Держава, за Кантом, є об'єднання великої кількості людей, які підкоряються правовим законам [1, с. 232]. Найкращою державою він вважає республіку як правовий союз (але не як форму правління). Головне завдання держави, де суверенітет належить народу, полягає, за Кантом, у тому, щоб охороняти та гарантувати права та свободи громадян. Держава, стверджує філософ, повинна будуватися на засадах взаємної відповідальності особистості та держави. Держава та громадянин – рівні суб'єкти прав. Діяльність держави ґрунтується на правових законах, а ці закони, у свою чергу, повинні відповідати правовим принципам, суть котрих складають природні права людини.

Для іншого представника німецької класичної філософії Г. В. Ф. Гегеля правові закони та правова держава – це дійсність, тобто практична реалізованість розуму у певних формах буденного існування людей. Право, за Гегелем, є «царством реалізованої свободи, світ духу» [2, с. 31]. Держава, згідно з Гегелем, це також право, а саме – конкретне право (вся система права, що містить у собі визнання всіх інших, більш абстрактних прав – прав особистості, сім'ї та суспільства). З тією обставиною, що у цій діалектичній ієрархії прав держава як найбільш конкретне право перебуває на вершині правової піраміди, пов'язано гегелівське піднесення держави над індивідами та суспільством.

Необхідно відмітити наступну особливість історії виникнення та розвитку німецької доктрини «правової держави». Споріднена їй англосаксонська формула «панування права» була проголошена у США зразу як конституційний принцип та спиралася на вже існуючі державно-правові інститути, які у тій чи іншій мірі створювали платформу для її теоретичного обґрунтування. В іншій правовій та політичній ситуації виникла ідея «правової держави» в Німеччині. Ні державні, ні правові системи у дрібних князівствах Німеччини ні мали жодних передумов для формулювання достатньо цілісної концепції. За цих умов вона виникла як «повстання розуму» проти свавілля абсолютизму, як політична реакція проти безправ'я «вірнопідданих». Формула „правової держави” була антиподом «поліцейської держави», контроверзою адміністративного свавілля.

Поліцейська держава (найбільш завершений вигляд як у теорії, так й на практиці отримала у Прусії) виникає в Європі у період історичного розвитку, відомого під назвою освіченого абсолютизму. Ця держава була одним із різновидів секуляризованої абсолютної монархії, яка

обґрунтовувалася теоріями природного права та суспільного договору, згідно з якими монарху надавалася влада над його підданими з метою забезпечення загального блага. Завдання адміністрації в поліцейській державі полягало в тому, щоб створити дійовий громадський порядок (поліцію). Центром влади в такій системі була абсолютна монархія, яка керувала з центру раціонально організованою ієрархією органів управління. Компетенція таких органів залишалася невизначеною, оскільки чиновники, які здійснювали волю монарха, були вільними від будь-яких правових обмежень, як і сам монарх. У поліцейській державі «урядова влада визначалася не стільки правовими нормами, скільки міркуваннями доцільності» [4, с.4].

Характерною властивістю поліцейського режиму була неймовірна регламентація громадського життя, дріб'язкова, настирлива опіка над підданими. Найбільш видатний її представник Х.Вольф убачав мету держави у здійсненні народного добробуту, народного щастя. Останнє розумілося в необмеженому та невизначеному смислі. На перший план висувався матеріальний бік і матеріальний добробут, сила та багатство. [4, с.5].

Досліджуючи феномен поліцейської держави, Б. А. Кистяківський дійшов до висновку, що держава «посідає місце народу, розглядає себе як самоціль та перетворює народ у підпорядкований засіб. Найбільш яскраво це виявляється в абсолютно-монархічній державі, де держава визнає себе не тільки самоціллю, а й єдиною можливою метою в суспільній свідомості людей, намагається перетворити народні маси у знаряддя для здійснення своїх завдань» [4, с. 481].

Прийнято вважати поліцейську державу повною протилежністю державі правовій, деякою історичною випадковістю. З таким твердженням можна погодитися лише у певній мірі. Поліцейська держава, виконавши свою місію, поступилася місцем, звичайно не без боротьби правовій державі. У контексті загальнофілософського та юридичного спору щодо поліцейської та правової держави, уявляється, що й соціальна держава своїми теоретичними підвалинами має як державу правову, так й поліцейську. Від першої вона сприйняла цінність прав людини, ідею свободи, від іншої – ідею гідного існування.

Список бібліографічних посилань

1. Кант И. Метафизические начала учения о праве // Сочинения : в 6 т. М. : Мысль, 1965. Т. 4., ч. 2. 326 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Сочинения : в 14 т. М. : Соцэкстгиз, 1934. Т. 7. 384 с.
3. Гессен В. М. Лекции по полицейскому праву. СПб. : Право, 1907. 240 с.
4. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право: очерки по методологии социальных наук и общей теории права. М. : М. и С. Сабашниковы, 1916. 708 с.

Одержано 05.04.2019

УДК 340.132:351.74(479.22)

Павло Васильович ХОТЕНЕЦЬ,

кандидат юридичних наук,

суддя Господарського суду Харківської області,

доцент кафедри судострою та прокурорської діяльності

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ОБМЕЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ГРУЗІЯ

Здійснюючи аналіз нормативної бази Республіки Грузія, що стосується обмежень в діяльності правоохоронних органів, в першу чергу, варто звернути увагу на положення, що встановлені Законом Грузії «Про поліцію» Характеризуючи приписи цього закону, слід зазначити, що нормативні обмеження діяльності поліції починають зустрічатися вже у статтях, що присвячені основним принципам діяльності поліції. Так, ст. 9 передбачає необхідність захисту і поваги основних прав і свобод людини викладаючи наступне: «Форми, методи і засоби здійснення діяльності поліції не повинні зазіхати на честь і гідність людини, порушувати права людини на життя, фізичну недоторканність і право власності, а також інші основні права і свободи, заподіювати невинуватому шкоду навколишньому середовищу. При проведенні поліцейських заходів не допускається застосування тортур, нелюдське і таке, що принижує гідність поведіння» [1].